

Katariina II kipsbüsti konserveerimine

Autor:

Aire Aksiim [1]

Number:

Anno 2017/2018

Rubriik:

Konserveerimine

Katariina II (2. 05.1729– 17.11.1796, päritolult Anhalt-Zerbsti printsess Sophie Friederike Auguste) oli 18. sajandi teisel poolel Venemaa keisririigi mõjukamaid valitsejaid. Juba oma eluajal suureks keisrinnaks kuulutatuna valitses ta 34 aastat, laiendades oluliselt Vene riigi piire, viies läbi valgustatud reforme ning kujundades vene inimese hingelaadi.

Eesti Ajaloomuuseumi kogusse kuulub kuulsa keisrinna skulptuur, mille valmistamise ja päritolu kohta paraku andmed puuduvad.

18.–19. sajandil loodi kogu Euroopas suurkujude maalitud portreede järgi erinevates mõõtudes ja viimistlustehnikates skulptuure, mida eksponeeriti nii ametiasutustes kui kodudes. Oli auasi näidata sidet riigi valitsejatega ka isiklikul tasandil. Valitseja portree esitlemine interjööris oli meeldiv privileeg ning endast lugupidava kodaniku kohus. Läbi ajaloo on tuntud inimeste büstide valmistajate ring ulatunud kuulsatest portselanimanufaktuuridest kuni vähetuntud skulptoriteni.

Et võrreldes metallidega on kips tunduvalt odavam materjal, telliti sageli just kipsist skulptuure. Kunstnikud kasutasid kipsi pinna värvimisel erinevaid töövõtteid, et jäljendada hinnalisi materjale nagu marmor, pronks või vask. Valge kips imiteerib eelkõige Carrara marmorit, mis on üks klassikalisemaid ja kuulsamaid Itaalia valge marmori liike. Juba alates antiikajast sümboliseerib see luksust ja elegantsi ning pole tänapäevalgi oma populaarsust kaotanud. Paraku ei sobinud valge kipsitoon alati interjööri, mistõttu katsetati uusi võimalusi metallide jäljendamiseks. Kõnesoleva kipsbüsti puhul on tegemist patineerimisega, millega imiteeritakse metalli pronksjat tooni.

Konserveerimisülesanne – eseme kirjeldus ja seisund

Katariina II kipsbüst jõudis Konserveerimis- ja digiteerimiskeskusesse Kanut halvas seisukorras. Objektil oli vasaku öla kohal suur auk ning materjalikaod näol ja pjedestaalil. [ill 1 [2]], [ill 2 [3]], [ill 3 [4]], [ill 4 [5]] Skulptuuri pind oli tugevalt määrdunud ja vajas süvapuhastust. Konserveerimisülesandeks sai skulptuuri puuduva öla ülesehitamine.

Materjaliuuringud

Konserveerimistööd sisaldavad endas alati ka objekti valmistamise tehnoloogia väljaselgitamist. Seepärast teostati enne konserveerimist laboris kipsbüsti viimistluskihtide uuringud. Skulptuuri pinnalt eemaldati imepisikesed materjali proovid, valides 1mm suurused tükid pinnakahjustuste servadelt, et originaali pinda mitte rikkuda. [ill 5 [6]], [ill 6 [7]] Proovidest

valmistati mikrolihvid, mida uuriti ja fotografeeriti 50 µm ja 100 µm mikroskoobiga LEICA DM 750P. Uuringud teostati Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja konserveerimise osakonna laboris. Makrofotodel on võimalik selgelt eristada kolme erinevat pinnaviimistluse kihti. Esimene, kõige alumine kiht on põhimaterjal kips, mille peal on õhuke läbipaistev kihistus. Tõenäoliselt on see linaõlikrunt, mida kasutatakse ettevalmistuskihina enne värvimist. Sellel asub oranžikaspruun värvikiht, milles esineb lisandina kulla- või pronksiläikelist metallipigmenti. Fotolt ilmneb, et büsti pole aegade jooksul üle värvitud ning sellele pole uusi viimistluskihte lisatud. [ill 7 ^[8]], [ill 8 ^[9]]

Mikrolihvil nähtuv pinna ristlõige näitab, et kips ja sellel olevad kattekihid on heas korras. Objekti kahjustused on tõenäoliselt tingitud selle käsitlemisest ja tekkinud mehaanilise löögi tagajärjel. Ilmselt on skulptuur kukkunud vasakule küljele, mistõttu on selle õlaosa purunenud.

Pärast värvikihi veetundlikkuse testimist niiske vatitikuga otsustati, et skulptuuri pinda on võimalik puhastada vee baasil geellahusega.

Konserveerimine

Konserveerimisülesandeks oli taastada museaali terviklikkus nii, et säiliks selle algupära ning seda oleks võimalik eksponeerida. Antud objekti puhul otsustati pärast põhjalikku kaalumist puuduolevad osad siiski rekonstrueerida, st skulptuuri kadunud õlaosa uuesti üles ehitada. Selle taastamiseks oli kõige õigem kasutada ajastuomaseid materjale – kipsi ja sellega sobivaid ning konserveerimises tunnustatud liimaineid.

Konserveerimistööd algasid objekti pinna kuivpuhastusest HEPA filtriga varustatud tolmuimejaga. Pind puhastati ettevaatlikult peenotsikuga tolmuimeja ja pehme pintsliga abil lahtisest tolmust ja mustusest. Esmane pindmine puhastamine on vaja alati teostada esimese töötlusena enne järgnevat tööprotsessi.

Õla rekonstrueerimiseks kasutati painduvaid puiduspooni ribasid. Tugiraamistik kinnitati eelnevalt skulptuuri servadesse uuristatud piludesse PVA liimiga. [ill 9 ^[10]] Altpoolt kilega toetatud, 1 cm laiustest puiduribadest moodustuvale raamistikule kleebiti risti peale jaapani paber, et tugipulki omavahel tugevamalt fikseerida. [ill 10 ^[11]]; [ill 11 ^[12]] Õiget õlajoont järgiv vasktraat ja aluskile ühendati omavahel maalriteibiga, et vedel kipsimass üle ääre ei valguks. Seejärel valati jaapani paberiga kaetud pinnale õhuke kipsikiht. Seda protsessi oli vaja korrata kuni pinna õige paksuse saavutamiseni. Soovitav koostisega kipsimassi valmistamiseks tuli segada kipsipulbrit ja PVA liimi vahekorras 40:1, et valupind saaks vastupidav. Rekonstrueeritava pinna pealmise kihi kipsimassi ei lisatud liimainet seetõttu, et kattekihti saaks paremini liivapaberiga töödelda. [ill 12 ^[13]] Grammi- ja millimeetritäpsus ei ole sellise rekonstrueerimise puhul mõeldav ega ka vajalik. Kui õlaosa pind oli tahenenud, kuid veel piisavalt niiske, kraabiti seda sobiva kuju andmiseks raspliga, et peale täielikku kuivamist oleks parem pinda liivapaberiga siluda. Mõni tund hiljem kaeti raamistik skulptuuri siseküljelt kipsimassiga ja siluti svammiga. [ill 13 ^[14]]; [ill 14 ^[15]]

Järgmisel päeval, kui kipsiosa oli kuivanud, sai alustada õla pealispinna modelleerimisega. Ebaühtlast kipsipinda viimistleti veel kord erinevate lihvpaperitega, et saavutada toonimiseks vajalik sile pind. Originaalile sarnast tekstiilifaktuuri ja õlale langevaid juuksekiharaid ei modelleeritud. Otsustati, et konserveerimise käigus lisatud uus materjal peab olema siledapinnaline ja originaallosast koheselt eristuv.

Puhastamine ja toonimine

Pärast uue osa valmistamist alustati kuju märgpuhastusega. Puhastustestid tehti ensüümiga (sülg), etanooli ja veega. Meetodiks valiti geellahus, kuna sellel on sobivad omadused poorsetest materjalidest mustuse eemaldamiseks (kompessi efekt) ning lisaks on võimalik puhastusprotsessi kontrollida ja geel vajadusel koheselt pinnalt eemaldada. Puhastustestide põhjal otsustati kasutada etanooli ja triammooniumsitraadi lisandiga metüülselluloosi geellahust. Töölahus pinnapuhastuseks: 10%-lisele metüülselluloosi geelile lisati 1%-list triammooniumsitraati (puhastusefekt) ja pisut 96%-list etanooli (etanool ei põhjusta kipsi kihtide märgumist). Triammooniumsitraat on kelaat, mis moodustab vees mittelahustuva mustuse osakestega veeslahustuva komplekssoola. Geel kanti puhastatavale piirkonnale (10 x 10 cm) ja jäeti 5–7 minutiks mustusekihti mõjutama, kuni see pehmenes ja oli pinnalt eemaldatav. Järgnevalt puhastati pind geelijääkidest destilleeritud veega niisutatud vatipulgaga.

Pärast skulptuuri pinnapuhastust alustati toonimisega. Uus osa ja originaali kipsiparandused värviti akvarellidega originaalvärvi sarnaseks. Pronksja läike saavutamiseks kanti pehme pintsliga õrnalt puudutades pinnale õhukene kiht *Goldfingeri* kullapastat. *Goldfinger* (Sovereign Gold), Inglismaa, www.daler-rowney.com [16] [ill 15 [17]], [ill 16 [18]], [ill 17 [19]] Viimistluskihi värvikaod, mis esinesid paremal õlal, peas ja rinnakul toneeriti akvarellidega, millele omakorda kanti pintsliga peale õhuke kiht satiinmatti lakki. LEFRANC & BOURGEOIS VERNIS MAT A TABLEAUX AEROSOL / MATT PICTURE VARNISH SPRAY. Maaletooja AS Vunder, Eesti.

Pjedestaali alla kinnitati PVA liimiga (liimitäpid) papist alus, millele omakorda liimiti kontaktliimiga Moment Universal Classic, Henkel. pehme kunstnahnk. [ill 18 [20]] Akvarellvärvi fikseerimiseks pihustati kogu pjedestaalile ühtlaselt läbipaistvat satiinmatti lakki. [ill 16 [18]], [ill 17 [19]]

Skulptuuri hoiustamiseks ja tolmu eest kaitsmiseks valmistati sellele spetsiaalne *Tyvekist* Museaalide pakendamiseks soovitatav materjal Tyvek 1422A on elastne, pehme ja sile mittekootud kangas, mis on paberist kergem, tugevam ja pikaealisem. Materjal on inertne, gaase läbilaskev, mitteabrsiivne, vee- ja tolmukindel. Selle läikivam pool on antistaatiline – tolmu ja mustust tõrjuv, kuid pehme külge hoiab tolmu ja määrdumuse kinni ning ei lase sellel levida ümbrisesse. Materjal on pestav ja korduvkasutatav, kuid arvestama peab, et vee toimele vähenevad selle antistaatilised omadused. Tyvek 6060 müüakse lehtedena, valmis teipide ja etikettidena, mis sobivad museaalide märgistamiseks, sest materjalile saab kirjutada nii pliiatsi kui markeriga ning liimida neutraalse pH-ga PVA-liimiga. Tooteid pakub firma Preservation Equipment Limited (PEL), Inglismaa. <https://www.preservationequipment.com/> [21] (Toimetaja märkus). ümbriskott, millele kinnitati etikett museaali foto ja tulmenumbriga. [ill 19 [22]]

Paraku ei lõppenud kipsbüsti konserveerimislugu ootuspäraselt, sest paar kuud hiljem leiti muuseumihoidlast üles ka purunenud õla puuduvad osad. Killud jõudsid Kanutisse koos uute konserveerimisele saadetud skulptuuridega. Teiste kildude seas olid äratuntava viimistlusega tükid, millest üks pärines skulptuuri turjalt ja teine varruka servalt. Kuna Katariina II kipsbüsti puuduvad originaaliosad on leitud, siis oleks õige need skulptuuri külge tagasi panna. Eraldi karpi pakituna võivad nad uuesti kaduma minna. Büstile lisatud uuest osast tuleks oskuslikult välja lõigata leitud kildude suurused detailid ja kinnitada originaalid oma kohale. Konservatori jaoks kujutab see endast uut eesmärki ja väljakutset.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et ajaloolise objekti konserveerimisel said Erasmuse stipendiaat, itaalia tudeng Simeone Colucci ja teda töös juhendanud antud artikli autor hindamatu kogemuse ning tegid omalt poolt kõik, et kahjustunud kipsbüsti saaks väärika välimuse ja säiliks veel võimalikult kaua. Konservator jääb aga põnevusega ootama võimalust, et originaalosa tagasi paigaldada ja taastada skulptuuri võimalikult algne väljanägemine.

Viited:

1. Uuringud teostati Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja konserveerimise osakonna laboris.
2. Töölahus pinnapuhastuseks: 10%-lisele metüülselluloosi geelile lisati 1%-list triammoonimtsitraati (puhastusefekt) ja pisut 96%-list etanooli (etanool ei põhjusta kipsi kihtide märgumist). Triammoonimtsitraat on kelaat, mis moodustab vees mittelahustuva mustuse osakestega veeslahustuva komplekssoola.
3. *Goldfinger (Sovereign Gold)*, Inglismaa, www.daler-rowney.com ^[23]
4. LEFRANC & BOURGEOIS VERNIS MAT A TABLEAUX AEROSOL / MATT PICTURE VARNISH SPRAY. Maaletooja AS Vunder, Eesti.
5. *Moment Universal Classic*, Henkel.
6. Museaalide pakendamiseks soovitatav materjal *Tyvek 1422A* on elastne, pehme ja sile mittekootud kangas, mis on paberist kergem, tugevam ja pikaealisem. Materjal on inertne, gaase läbilaskev, mitteabasiivne, vee- ja tolmukindel. Selle läikivam pool on antistaatiline – tolmu ja mustust tõrjuv, kuid pehme külge hoiab tolmu ja määrdumuse kinni ning ei lase sellel levida ümbrisesse. Materjal on pestav ja korduvkasutatav, kuid arvestama peab, et vee toimed vähenevad selle antistaatilised omadused. *Tyvek 6060* müüakse lehtedena, valmis teipide ja etikettidena, mis sobivad museaalide märgistamiseks, sest materjalile saab kirjutada nii pliiaatsi kui markeriga ning liimida neutraalse pH-ga PVA-liimiga. Tooteid pakub firma *Preservation Equipment Limited* (PEL), Inglismaa. <https://www.preservationequipment.com/> ^[21] (Toimetaja märkus).

Avaleht | Kolleegium

Kõik pildid on autoriõigusega kaitstud.

SA Eesti Vabaõhumuuseum Konserveerimis- ja digiteerimiskeskus Kanut
kanut@evm.ee

Source URL: <https://renovatum.ee/autor/katariina-ii-kipsbusti-konserveerimine>

Links

- [1] <https://renovatum.ee/autor/aire-aksiim>
- [2] <https://renovatum.ee/node/777>
- [3] <https://renovatum.ee/node/760>
- [4] <https://renovatum.ee/node/761>
- [5] <https://renovatum.ee/node/762>
- [6] <https://renovatum.ee/node/763>
- [7] <https://renovatum.ee/node/764>

- [8] <https://renovatum.ee/node/765>
- [9] <https://renovatum.ee/node/766>
- [10] <https://renovatum.ee/node/767>
- [11] <https://renovatum.ee/node/768>
- [12] <https://renovatum.ee/node/769>
- [13] <https://renovatum.ee/node/770>
- [14] <https://renovatum.ee/node/771>
- [15] <https://renovatum.ee/node/772>
- [16] <http://www.daler-rowney.com>
- [17] <https://renovatum.ee/node/773>
- [18] <https://renovatum.ee/node/774>
- [19] <https://renovatum.ee/node/775>
- [20] <https://renovatum.ee/node/776>
- [21] <https://www.preservationequipment.com/>
- [22] <https://renovatum.ee/node/778>
- [23] <http://www.daler-rowney.com/>